

Příloha 6: Posudek oponenta habilitační práce

Masarykova univerzita

Fakulta Fakulta sociálních studií MU
Habilitační obor Politologie

Uchazeč Andrew Lawrence Roberts, Ph.D.

Pracoviště Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií
Habilitační práce „The Quality of Democracy in Eastern Europe“.

Oponent Prof. Petr Matějů, Ph.D.
Pracoviště Grantová agentura ČR, předseda

Text posudku (rozsah dle zvážení oponenta):

Na úvod si dovoluji dvě trochu osobní poznámky na vysvětlenou. Žádost o vypracování posudku na habilitační práci Andrewa Robertse „*The Quality of Democracy in Eastern Europe*“ mě, upřímně řečeno, uvedla do rozpaků, protože zahraniční badatelskou produkcí zabývající se vývojem demokracií a politických systémů ve střední a východní Evropě se již řadu let prakticky nezabývám. Ve stále větší míře jsem v této produkci postrádal něco víc než nepříliš nápadité iterace empiricky a analyticky slabě ukotvených teorií či jen ploché empirické deskripce bez valného přínosu k hlubšímu vysvětlení tendencí politického vývoje v postkomunistických zemích. Rozhodnutí Robertsovu práci posoudit však nelituji. Již první prolískání této monografie ve mě opět vzbudilo o téma, jímž se zabývá, značný zájem. Nepochybně to bylo i tím, že mě na první pohled zaujal teoretický a zejména metodologický přístup, který autor zvolil.

Druhá poznámka se týká smyslu posudku samotného. Fakt, že jako habilitační spis před sebou máme monografii vydanou prestižním mezinárodním nakladatelstvím (Cambridge University Press), jejíž autor má v době přípravy tohoto posudku na svém kontě 179 citací (WoS), je natolik výmluvný, že mnoho dalších slov není třeba a příslušný závěr v tom smyslu, že předložená práce požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru Politologie splňuje, bych mohl učinit již na tomto místě.

Přesto si několik slov k této monografii neodpustím. Téma monografie evidentně není nové. Autor sám konstatuje a na údajích z bibliografických databází dokazuje, že těžiště politické vědy zabývající se demokracií se za posledních několik let výrazně přesunulo od otázky „Co je demokracie?“ (institucionalizovaná možnost občanů participovat na vládnutí) k otázce „Jaká je kvalita demokracie?“ (míra skutečného využívání nástrojů kontroly vládnutí). Úplně nové tedy není ani pojetí kvality demokracie, s nímž autor pracuje. Ve shodě s řadou prací, na něž se odvolává, za kvalitu demokracie považuje stupeň kontroly, kterou nad ústavně zaručenými demokratickými procedurami (volbami a vládnutím) občané skutečně vykonávají.

Co je na přístupu autora nové a co zásadním způsobem posouvá poznání těchto procesů, je zejména:

- a) operacionální definice kvality demokracie jako navzájem propojených tří měřitelných vazeb (linkages), konkrétně volební zodpovědnosti (electoral accountability), responsivity mandátu (mandate responsiveness) a responsivity veřejných politik

- (policy responsiveness);
- b) empirická analýza využívající data pokrývající více než desetiletý vývoj v deseti postkomunistických zemích (mnohonásobná vícestupňová regresní analýza poměřující různé výkladové modely vztahů) doplněná o případové studie;
 - c) interpretace výsledků založená na výkladu interakcí mezi výše uvedenými komponentami kvality demokracie.

Autor volí osvědčený analytický postup, který spočívá v dekompozici komplexního fenoménu, transparentní operacionalizaci pojmů a v jejich propojení s dostupnými empirickými korelátory (indikátory) a nakonec v testování z teorie odvozených vztahů. Tento přístup autorovi umožňuje překonat vágnost dřívějších přístupů ke kvalitě demokracie a provést analýzy na úrovni jejích dílčích (dekomponovaných) vrstev, aby nakonec v syntéze mohl formulovat poměrně překvapující závěry, v nichž se do značné míry rozchází s obecnými (většinou spíše spekulativními) výklady kvality demokracie ve střední a východní Evropě. To na posuzované práci považuji za nejcenější.

Hlavní závěr spočívající v tom, že kvalita demokracie v zemích východní Evropy je vyšší než se obecně předpokládá, je v daném čase a místě jistě poněkud iritující, nicméně – s ohledem na výchozí definici „kvality demokracie“ – je legitimní. Je však třeba vzít v úvahu i některé dílčí závěry, z nichž nejvýznamnější je, že na relativně vysoké kvalitě demokracie se v těchto zemích nejvíce podílí kontrola „ex-post“ (electoral accountability), což souvisí s tím, že občané těchto zemí mají tendenci vlády a politiky ve volbách „trestat“ nejen za nesplnění slibů (zejména ekonomické povahy) daných v předchozích volbách (aniž ovšem, paradoxně, volebním slibům přikládají velkou váhu), ale často prostě jen za to, že vládli. Tento pro východní Evropu typický jev, jehož existenci Roberts empiricky dokazuje, opět spíše paradoxně přispívá k formování „perverzních“ motivací politické elity, neboť extrémně silná hrozba nezvolení v dalších volbách vede jak k **populismu** (o němž svědčí relativně vysoká responsivita vůči veřejnému mínění často oslabující vůli vlád uskutečňovat potřebné reformy) tak ke **korupci** (předpokládaná krátká doba mandátu posiluje tendenci profitovat na moci v relativně krátkém čase).

Ačkoli si recenzovaná práce nekladla za cíl přímo přispět k pochopení politického vývoje v České republice, k jejímu velmi pozitivnímu hodnocení přispívá i to, že ačkoli její rukopis vznikl minimálně před třemi až čtyřmi lety, pozorným čtenářům její studium umožňuje identifikovat možné hlubší příčiny aktuálního stavu české politiky a demokracie. Je možná dalším paradoxem, že poměrně vysoká kvalita demokracie (tak, jak byla pro analýzu definována) může vést k situaci, která řadu politických komentátorů vede k úvahám o možné erozi demokracie opírajícím se o pokles zájmu občanů o politiku, o aktivní politické participaci ani nemluvě (ta zůstává ve srovnání s vyspělými zeměmi na velmi nízké úrovni).

Ostatně i autor monografie v jejím závěru upozorňuje na to, že kvalita demokracie je dána nejen tím, *kdo je kontrolován* (politik), ale i tím, *kdo kontroluje* (občan). Další výzkum se, jak naznačuje i autor monografie, zřejmě bude muset zaměřit mimo jiné i na otázku, zda je typický občan ve východní Evropě o politických záležitostech informován stejně jako občan ve vyspělejších (starších, vyzrálejších) demokraciích. Tím se dostáváme k roli médií v utváření podmínek pro věcnou (substantivní) kontrolu vlád a politiků a tím i pro případné zvyšování kvality demokracie. Autor monografie sám připouští (viz kapitola 9.4.4.), že vědomě nechal stranou roli médií jako faktoru, který v rovině substantivní reprezentace zásadním způsobem působí na kvalitu demokracie. I v tom se s autorem ztotožňuji.

Závěrem si dovolím poznamenat, že ačkoli Robertsova práce vyznívá pro postkomunistické země spíše příznivě (a tím se nejen v teoreticko-metodologickém a analytickém přístupu, ale i v závěrech liší od většiny dřívějších prací na toto téma), podle mého názoru nevyvrací obavu, že „hodiny občana“ tikají v těchto zemích opravdu tak pomalu, jak to již v roce 1991 v *Úvahách nad revolucemi v Evropě* předvídal Ralf Dahrendorf. Jinak řečeno, monografie Andrewa Robertse je silná nejen v tom, *co* a *jak* dokazuje, ale též v tom, jaké nové otázky vyvolává. Lze jen doufat, že se jim bude sám věnovat stejně systematicky, jako se věnoval otázkám, které si položil na začátku právě posuzované práce.

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce (počet dotazů dle zvážení oponenta)

1. Lze na základě provedených analýz tvrdit, že neobyčejně vysoká míra korupce v zemích východní Evropy (zejména pak v České republice) je druhou stranou mince zjištěné konstelace tří typů vazeb (linkages) určujících kvalitu demokracie?
2. Jak velký vliv může mít zjištěná konstelace tří typů vazeb (linkages) určujících kvalitu demokracie (jasná převaha volební odpovědnosti nad ostatními komponentami) na současný stav české politiky charakteristický slabými vládami a zablokovanými reformami?

Závěr

Habilitační práce Andrew Lawrence Robertse „The Quality of Democracy in Eastern Europe“ **splňuje** požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru Politologie.

Praha, 2.1. 2014

Prof. Petr Matějů, Ph.D

